

Måndag

Johannes 12:1-11 – Exeges

Att Herren smordes hör till förberedelserna för hans begravning. Det ägde rum i Betania på Oljeborget några kilometer utanför Jerusalem. Hos Markus och Matteus är det en del av själva passionshistorien (Mark 14:3-9; Matt 26:6-13). Lukas placerar sin parallella berättelse i ett annat sammanhang (7:36-50), och där fyller den också en annan funktion utan några allusioner till Jesu begravning, och utan några reflektioner kring kvinnans extravagans och relationen till de fattiga. Det sistnämnda var kanske till och med anstötligt för Lukas som var de fattigas och allmogegivandets store försvarare.

Johannes text behåller alla de huvudsakliga motiven från Markus (och Matteus) utom ett. Det förekommer ingen hänvisning till att denna kvinna alltid skall ha en plats i evangeliet varhelst det predikas över hela världen (Mark 14:9; Matt 26:13). I Johannes berättelse har historien dragits in i Lasaros-cykeln, vilken för honom är förbindelselänken mellan det största av Jesu under och hans lidande. Redan i och med uppväckandet av Lasaros har Jesu makt över döden förutsatts, och det blir en bidragande orsak till hans avrättning (Joh 12:9-10, 17). Att man enligt traditionen refererar till Betania (Joh 11:1, 18; 12:1) som platsen där Jesus smordes kan ha bidragit till att historierna smält samman.

Johannes verkar förtrogen med den tradition som avbildar Marta som den som sköter hushållet och Maria som den mera andliga uppmärksamma mot Herren. Hos Lukas berättas denna tradition som en historia för sig (10:38ff; jfr Joh 12:2: »och Marta passade upp»).

Den senare traditionen i vilken Maria (utan namn i synoptikerna) identifierades som Maria Magdalena (Luk 8:1, och de senare tilläggen till Mark 16:9) och därmed också blev den ångrande synderskan utifrån Lukas 7:36–50, är egentligen omöjlig enligt evangelierna. För Johannes har Maria Magdalena sin egen roll som det första vittnet efter uppståndelsen (Joh 20:18), hos Lukas (7:37) är kvinnan en sköka, alltså inte hans Maria Magdalena som ju var besatt av sju onda andar (8:2). Men på samma sätt som vi i evangelierna kan se hur ett nät av motiv flätas ihop, så är det inte heller förvånande att nya traditioner växte fram ur hungern efter mera specificitet, färg och identifikation.

Johannes berättelse har sin egen »syndare», men i överensstämmelse med Markus och Matteus är det inte kvinnan (bara hos Lukas är hon en synderska) utan Judas (vv 4–6). Hos Johannes är det han som kommer med förslaget om att sälja parfymen och ge pengarna till de fattiga. Johannes minskar motsättningen från Markus berättelse genom att göra denna symmetriska mellan honom och »kristna» kommentar till ett oärligt förslag. Judas beskrivs som kassö och inbiten förskingrare (v 6; jfr 13:29: bilden av »Judas med penningpungen» kommer från Johannes och har flutit samman med traditionen om de trettio silverpenningarna, Matt 27:3–10).

Konflikten blir tydligare och mera ursprunglig när det är läjungarna som kommer med samma förslag hos Markus och Matteus. Där är motiven goda, medkännande och förnuftiga. Om historien berättas på det sättet får Jesu svar en tydlig udd. Detta är en mycket speciell situation och denna kvinnas översvallande hängivenhet passar precis in i Guds drama vid denna tidpunkt. Jesu svar på hennes impulsiva handlande av oerhörd generositet är vackert. Forsök aldrig rationalisera bort detta. I Markus berättelse finns till och med ett eko från berättelsen om änkans skärv. »Det hon hade, det använde hon» (Mark 14:8; jfr 12:44).

Samma budskap finns också hos Johannes. Det är intres-

sant att märka hur hans berättelse om Marias översvallande glädje i grund och botten fungerar som en parallell till Lukas historia om Marta och Maria (10:38–42). Marias oansvariga, hängivna attityd utan praktiskt ansvarstagande förhållningssätt ställs mot Martas omsorger och/eller lärljungarnas omtanke om de fattiga.

Johannes 12:1–11 – Homiletiska anteckningar

Huvudtemat för meditationen och/eller predikan är klart: Det finns utrymme och tid för det som kloka människor anser vara onödigt, tanklöst överdåd och »slöseri». Den autentiskt hängivna handlingen måste skyddas från de rationella planerna, annars förlorar vi vår mänsklighet. Kvinnan (Maria) följde sina känslor utan eftertanke. Och hennes handling fogades in och passade precis i frälsningsdramat. Det blev en del av Kristi förberedelse för döden. Liksom Lasaros uppståndelse förutsade Jesu egen uppståndelse, så förutsade hans syster Marias handling Jesu begravning. Hon menade det inte så. Hon handlade bara utifrån sin hängivenhet utan eftertanke eller planering. Men sådana handlingar används av Gud.

Men de fattiga då? Är inte det här en historia som uppmuntrar till mera guld i katedralerna och mindre socialt handlande? Det kan den naturligtvis göra och så har också skett. Människor kommer alltid att vilja vända Guds ord till sin egen fördel. Därför kan vi lätt föreställa oss Jesus och hans läjungar i den motsatta situationen. Läjungarna säger: Först måste vi hedra dig Herre. Sedan ska vi ge det som blir över till de fattiga. Och Jesus svarar: Det ni har gjort för dem det har ni också gjort för mig, och ni måste börja med dem. Det finns faktiskt en sådan historia i evangelierna. Det är berättelsen om den barmhärtige samaritan där de religiösa var så ivriga att komma fram till templet obesmittrade. Lukas var kanske medveten om spelet mellan dessa båda tendenser när han placerade »Den barmhärtige samaritan» och »Marta och Maria» tillsammans (10:29–42). Men nu i stilla veckan ligger betoningen på det unika tillfället och på den översvallande generositeten och hängivenheten.

I Svenska kyrkan kan man nästan inte läsa texten denna

veckan utan att i bakgrunden höra Nathan Söderbloms passionspsalm:

Se, kärlet brast, och oljan är utgjuten,
dess doft uppfyller världens sorgelush.
Din själ, av himmelsk vällukt lent omfluten
blir saligt lyft ur jordens stoft och grus.

Låt kärlet brista, låt dess nardus strömma,
Var icke snål, bered din själ till fest.

Vad fröjdefullt överdåd! Låt kärlet tömma
sin bästa gärd för själens höge gäst.

Sv Ps 72

Jes 42:1-9 – Exeges

Detta är den första av Tjänarens sånger (vv 1-4) och svaret på den (vv 5-9); jfr kommentarerna ovan till Jes 50:4-9 (s 28). NT:s läsare är väl förtrogna med denna text. Matteus tar in den i sitt evangelium för att med hjälp av en profetia understryka Jesu order om att man ska undvika publicitet kring hans under (Matt 12:18-21).

Denna sång har inget anslag av lidande. Den betonar snarare tjänarens ömma och medkännande sätt i kontrast till världens gälla uttalanden och makttuppvisingar. Huvudtemat i sången och dess svar är emellertid tjänarens uppdrag att vara den genom vilken Jahve, världens skapare och livgivare, kan sträcka sig långt utanför Israel. Den genom vilken Guds lag och domslut förs ut till »hedningarna», till »havsländerna» (dvs kustregionen i Syrien och Fenicien. För israeliterna var detta ett avlägset område vid jordens gränser). Detta att sträcka sig ut ska inte uppfattas som en besegrande imperialism. Tjänaren använder inte våld och tvång utan med stilla beslutsamhet och i förtrostan på Gud som valde och sände honom, för han ut orden. Han ska alltså inte sätta sig till doms utan föra ut Toran, dvs ge ledning och instruktion.

Förbundet med Israel är en kallelse att vara ledstjärna och ett ljus för nationerna och för hedningarna. Tjänaren är den genom vilken detta ljus nu snabbt men oemotståndligt ska

föras ut till dem. När Jesus använde »Ni är världens ljus ...» i Matt 5:14, var det förmodligen adresserat till Israel men överfördes av Matteus till att gälla lärjungarna.

Jes 42:1-9 – Homiletiska anteckningar

Under stilla veckan får denna sång en speciell innebörd. På samma sätt som nästa text (från Hebréerbrevet, se nedan) lyfter upp passionshistoriens händelser till den himmelska sfären och tolkar Jesu död som det offer som övergår alla offer, så för också Jes 42 in det globala perspektivet.

Evangeliet ska föras ut till jordens ändar (Apg 1:8). Inbjudan till lärjungaskap går ut till alla nationer och kulturer (Matt 28:19). Detta motiv leder oss på så sätt över till tisdagens evangelietext (Joh 12:20-36, se nedan).

Under veckan kan det vara lämpligt att tänka på att detta globala utbredande genom tjänaren inte är triumfatoriskt. Kanske Israels förståelse av sin mission att vara ett ljus för hedningarna har mycket att lära oss. Detta vittnesbörd om en enda Gud och om den moraliska ordningen är en upplysning, inte ett försök att omvända i mänsklig bemärkelse. Sådant ligger i Guds hand. Jesaja säger inte att hedningarna ska bli judar (eller kristna). Han är inte intresserad av statistik eller kyrklig tillväxt. Han har bara ett mål: att Lagen, Toran, ska nå havsländerna och att rättvisans och sanningens röst ska bli hörd.

Heb 9:11-15 – Exeges

I Hebréerbrevet beskrivs meningen med Jesus Kristus i bilden av präst och offer. Kontinuiteten och det avgjort nya framställs i ett mönster som vi känner väl från den alexandrinska judiska filosofen Philo (född ca 25 fKr). Den har sina närmaste nytestamentliga paralleller i Stefanos tal (Apg 7) där han talar om templet »gjort med händer» i negativ betydelse (v 48).

Hebréernas Kristus är Sonen. Därför är han högre än änglarna (1:5-2:18). Han är den trogna och medkännande översteprästen (3:1-5:10) vars prästerskap är evigt (5:7-7:28) på Melkisedeks sätt (»han har ingen far, ingen mor

och inget stamträd. Hans dagar har ingen början, och hans liv inget slut. Han är lik Guds son: han förblir präst för alltid.» 7:3). Också hans offer är evigt och behöver därför inte upprepas (8:1–9:28, se särskilt 9:12).

I den grekiska texten till Heb 9:11–14 finns bara två huvudverb. Allting annt uttrycks genom participformer eller på andra beroende sätt: »Han har en gång för alla trätt in i helgedomen» (v 12); »hur mycket mer måste då inte blodet från Kristus . . . rena våra samveten från döda gärningar» (v 14). Därigenom blir bilden tydlig. Det kräver dock att man som bakgrund läser 3 Mos 16 om den stora årliga försoningsdagen (Yom Kippur). Läs också om lagarna och den röda kvigan (4 Mos 19, se spec v 17 om användandet av aska för rening, Heb 9:13) och referensen till »utanför lagret» (4 Mos 19:3; jfr Heb 13:13).

Uttrycket »överstepräst för det goda som skall komma» (9:11) har sin grund i sämre manuskript. I de bästa texterna står det: »det goda som har kommit». Det större och fullkomligare tabernaklet (v 11) syftar inte på Kristi kropp som det himmelska templet, utan på de himmelska sfärer genom vilka Kristus trädde in i själva himlen (9:24, jfr 4:14, se nedan s 65).

Det som försoningsriten åstadkom på ett sätt som ständigt måste upprepas, har nu åstadkommit på ett kosmiskt och evigt och förblivande sätt. Offerkulten är transcendent och inte längre brukbar när den himmelska översteprästen nu offrat sig själv. Våra samveten är renade från handlingar som är besudlade av jordens och dödens ordning (jfr 9:9). Samn tjänst och gudstjänst är möjliga (jfr Rom 12:1, och Heb 13:18; jfr också Joh 4:23). Det nya förbundet har stadfästs (vv 15 ff; jfr Jer 31:31–34).

Heb 9:11–15 – Homiletiska anteckningar

När Hebréerbrevet presenterar Kristi gärningar i offrets och den offrande prästens tecken bör vi lägga märke till vad jag skulle vilja kalla detta budskaps dubbelsidighet.

En sida är relativt lätt för oss att förstå och acceptera. Genom dramat på Golgata har alla offer blivit föräldrade. Vi behöver inte längre frambära några offer till Gud för att

blicka honom. Offerkulten har upphört. Detta sätt att resonera gett lätt en känsla av andlig och kulturell överlägsenhet i förhållande till s k primitiva idéer och offertraditioner, som söker blicka gudarna med sådana handlingar. Judendomens utveckling förbi denna offertradition styrs av den profetiska kritiken mot offerkulten (jfr Ps 50:12, se nedan). Kristna talar om tacksägelsen som det sanna och upplysta offret till Gud. Allt detta är bra och sunt och andligt hållbart.

Men den andra sidan av myntet får inte glömmas bort. Kristi död är ett offer. Det skulle vara underbart om den inte var det. Det skulle vara underbart om världen och verkligheten var sådan att inga offer behövdes. När Hebréerbrevet framställer Kristi död som ett offer är det en påminnelse om det faktum att kristen tro inte kan förstås i sitt djup utan denna uråldriga och »primitiva» offerhandling till Gud och för människorna.

Det är oftast så i religionernas liv och tanke-system – och kristendomen utgör inte något undantag därvidlag – att de djupaste erfarenheterna och insikterna återfinns i det mest »primitiva» dvs i de fundamentala och förblivande formerna och myterna. Offer handlar just om något sådant.

Behövde Gud att hans son offrades för att bli nöjd? Nej, Gud behöver ingenting: »Om jag hungrade skulle jag inte säga dig det, ty min är jordens krets med allt som ser på dem. Skulle jag äta tjurars kött . . .» (Ps 50:12). Inför korset borde vi inte fråga: Måste det vara så här? I sin allmakt kunde Gud naturligtvis genomföra sin frälsning på biljoner sätt. När vi mediterar över vad som faktiskt hände ser vi offret på Golgata och vi frågar: Vad är det du säger oss, Herre? Hebréerbrevet ger oss ett svar. Det talar om offret över alla offer. Det talar om våra synder som försonas och om vår befrielse in ett nytt förbund. På långfredagen ska den fjärde av tjänarens sånger (Jes 53) ge oss sitt svar när vi läser: »I lik ett lamm som förs bort att slaktas, och lik ett får som är tyst inför dem som klippa det – ja, han öppnade icke sin mun», och om hur »han var sargad för våra överträdelsers skull».